

DENNENOORD

Concept-beschrijving van het te beschermen dorpsgezicht Denne-
noord in het dorp Zuidlaren, gemeente Tynaarlo, in het kader van
het Monumenten Selectie Project.

Inleiding

In het kader van het Monumenten Selectie Project wordt het terrein van de psychiatrische inrichting Dennenoord voorgedragen als te beschermen gezicht.

Beoogd wordt hiermee de campus-achtige opzet van de inrichting, die neer komt op paviljoenachtige bebouwing in een landschappelijke parkaanleg, in stand te houden.

Ontstaan en ontwikkeling

In 1895 is gestart met de bouw van het gesloten psychiatrische ziekenhuis inrichting op gereformeerde grondslag Dennenoord, in opdracht van de "Vereniging tot Christelijke Verzorging van geestes- en zenuwzieken". Omdat een bosrijke omgeving geacht werd een heilzame werking te hebben op de verschillende categorieën van verpleegden, werd gekozen voor een paviljoenenstelsel in een parkachtige aanleg.

Ten zuiden van de Stationsweg werden in eerste instantie gebouwd het hoofdpaviljoen, de directeurswoning, de watertoren en de kerk. De gebouwen werden in een onderling los verband gegroepeerd in een royale tuinaanleg. Met deze opzet is een begin gemaakt aan een bebouwings-traditie van vrijstaande paviljoens. Ook het in eerste instantie massaal overkomende hoofdgebouw heeft een paviljoenachtige geleding van volumes, onderling verbonden door vleugels.

Deze paviljoenachtige opzet, die tot resultaat heeft dat het terrein de sfeer van een campus uitademt, is tot op vrij recente datum richtinggevend geworden voor verdere uitbreidingen van de inrichting (zie de bijbehorende kaarten rond 1900).

Naast het hoofdgebouw en de watertoren zijn in tijdsvolgorde tot stand gekomen:

- Rond de eeuwwisseling: een dienst-/poortwoning (E 8), het economiegebouw (E 43, in de jaren '30 verbouwd) en paviljoen Randwijk (E 16);
- In de jaren 10: de Ontmoetingskerk (E 37, in de jaren '30 verbouwd), de directiewoning Het Witte Huis in Art Nouveau-stijl (E 3), de dienstwoning De Wingerd (E 46) en enkele dienstgebouwen;
- Rond 1930: de woningen De Aanloop (E 12) en Het Uitzicht (E 10);
- In de jaren dertig: de paviljoens Zonneheuvel (E 19), Vredestein (E 20), Veldzicht (E 31) en Parkzicht (E 33), een wasserij, een slagerij/worstmakerij, een transformatorhuis en een pompgebouw. Al deze objecten zijn gebouwd in de traditionalistische stijl van het Interbellum.

In de jaren dertig is de inrichting ook ten noorden van de Stationsweg uitgebreid met het Noordersanatorium en een bijbehorende directeurswoning. Beide objecten zijn gebouwd in 1935 naar ontwerp van de Groninger architect E. Reitsma en hebben een tuinaanleg naar ontwerp van J. Vroom.

Ook na 1940 is Dennenoord verder uitgebreid met paviljoenachtige bebouwing binnen de grenzen van het park. Opvallend zijn enkele paviljoens uit de jaren vijftig.

Huidig ruimtelijk karakter

De aanleg waarin de inrichtingsbebouwing is opgenomen beslaat ongeveer 100 hectare. De parkachtige aanleg rond de oudste kern bepaalt de ruimtelijke hoofdstructuur. Deze bestaat uit groenpartijen in een landschappelijke opzet, met monumentale solitairen, vijverpartijen en (herten) weides, waarmee coulissen met doorkijken zijn gecreëerd. In deze landschappelijke opzet zijn in onderling los verband de verschillende gebouwen en paviljoens opgenomen.

In het oosten wordt de parkaanleg begrensd door een kelenpad en een monumentale beukenlaan, in het westen door een even monumentale eikenlaan.

Het noordelijk deel, maar ten zuiden van de Stationsweg, heeft een meer lineaire opzet, met een groepering van gebouwen aan de Hoofdlaan. De vrij jonge losstaande bebouwing aan deze laan (jaren '70/'80) telt drie lagen.

De oudere bebouwing uit de jaren '30, eveneens vrijstaand, heeft doorgaans drie lagen met een kap. De meeste recente bebouwing is niet meer in de vorm van paviljoens gerealiseerd maar als geschakelde eenheden en telt slechts één bouwlaag, in sommige gevallen met een kap.

Het groene karakter (zie kaart huidige groenstructuur) sluit goed aan bij de bijzondere esdorpstructuur van Zuidlaren. Het opvallend grote aantal brinken, ontstaan door de parallel lopende beekdalen in langgerekte vorm met essen, geeft Zuidlaren een vergelijkbaar groen en open, sinds 1969 beschermd, gezicht.

Nadere typering te beschermen waarden

De campusgedachte, gebaseerd op losstaande paviljoens in een parkachtige omgeving, is goed bewaard gebleven. Deze ruimtelijke kwaliteit is eveneens een kenmerk van de verpleegkundige uitgangspunten van Dennenoord.

Als zodanig is Dennenoord een exemplarisch en goed herkenbaar voorbeeld van een kenmerkende cultuur- en sociaalhistorische ontwikkeling in de jongere Nederlandse stedenbouw en bouwkunst.

Stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden

Het te beschermen gebied heeft het karakter van een campus bestaande uit een landschappelijke parkaanleg met daarin opgenomen losse paviljoens. De nucleus van de campus wordt gevormd door de oudste bebouwing van het terrein.

De paviljoens en overige bebouwing zijn goed herkenbare voorbeelden van architectuurhistorische ontwikkelingen in de jongere Nederlandse bouwkunst. Beide gebouwen van het Noordersanatorium hebben een dermate grote cultuur-, architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarde dat deze reeds op de Rijksmonumentenlijst staan.

In het kader van het MSP zijn het hoofdgebouw (E6) en de watertoren (E42) aangewezen als Rijksmonument.

Voor de provinciale monumentenlijst voldoen aan de criteria:

- dienst-/poortwoning E 8;
- kerk E 37;
- directiewoning "het witte huis" E 3;
- slagerij/worstmakerij E 45;
- paviljoen Zonneheuvel E 19;
- paviljoen Vredestein E 20.

Deze panden zijn inmiddels geplaatst op de provinciale monumentenlijst.

Historische waarde

De stedenbouwkundige opzet van Dennenoord heeft belangrijke cultuurhistorische waarde in de ontwikkeling van de psychiatrische ziekenzorg. De parkaanleg is, naast stedenbouwkundig ontwerp middel, tevens de neerslag van het psychiatrisch ideeëngoed van rond de eeuwwisseling.

Gaafheid

Hoewel de campusgedachte goed behouden is, komt de ruimtelijkheid door recente ontwikkelingen onder druk te staan. De aanleg van kleinschalige woonwijken op het terrein, voortvloeiend uit de laatste ontwikkelingen in psychiatrische ziekenzorg, is gebaseerd op het stedenbouwkundig uitgangspunt van geschakelde laagbouweenheden.

In de toekomst zullen bovendien enkele van de MIP-panden onder druk komen te staan (zie functiekaart). Sommige panden zullen als gevolg daarvan moeten wijken: technische diensten E 24 en E 25, de wasserij E 23. Paviljoen Veldzicht E 31 en paviljoen Parkzicht E 33 zijn reeds gesloopt en maken plaats voor nieuwbouw.

Zeldzaamheid

In Nederland zijn enkele inrichtingen voor ziekenzorg gesticht die op dezelfde leest geschoeid zijn als Dennenoord. Sterk vergelijkbaar, om slechts een voorbeeld te noemen, is Brinkgreve in Deventer. In Dennenoord zijn echter het sterkst de oorspronkelijke uitgangspunten bewaard gebleven. Bovendien is de bebouwing in goede staat gebleven. De dorpskernachtige nucleus, bestaande uit hoofdpaviljoen, kerk en watertoren, is uniek te noemen.

Begrenzing

De begrenzing van het te beschermen stadsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart. De grofweg driehoekige uitstulping in het westen komt buiten bescherming te vallen. Hoewel de gebouwen gesticht zijn als voedselproductiebedrijf voor Dennenoord, maakt het terrein geen onderdeel uit van het landschappelijke ontwerp van Vroom.